

FOKOZZUK A STATISZTIKAI ADATOK MEGBÍZHATÓSÁGÁT!

A statisztika nemcsak a forinton keresztül méri a gazdasági folyamatokat, hanem természetes mértékegységben vagy értékben kifejezett mutatók révén, ezekből képzett sorok, táblák, átlagok, viszonyszámok, mérlegek, indexek segítségével, fejlődésükben és összefüggésükben szemléli és ábrázolja a népgazdaság és általában a társadalom folyamatait és jelenségeit. A statisztika eszközei rugalmasak, a statisztikus közgazdasági tudásától, szakmai ismeretétől függően, új és új mutatók szerkesztésére adnak lehetőséget.

A statisztikának ez a sajátossága kétségtelen hatalmas előnyt jelent, mert a termelés, a szocialista tervgazdálkodás rohamos fejlődésével párhuzamosan megteremti a mérésükre alkalmas mutatószámokat. Azonban ebben a hajlékonyságban, az új mutatók szerkesztésében és általában a mutatók variálásának lehetőségében komoly veszélyek is rejtőznek. Meg van pl. annak a veszélye, hogy a mutatók közül nem mindig azokat választják ki, amelyek az eredményeket és hibákat mutatják, hanem elsősorban, amelyek csak az eredményeket tüntetik fel — vagy, hogy az összefüggések közül elsősorban vagy kizárólagosan azokat ábrázolják, amelyek az előnyös oldalakat domborítják ki. A fő veszély tehát az, hogy visszaélve a statisztika rugalmasságával, torzítanak, hamisítanak, a hibákat elkenik. A statisztika eszközeivel végezhető lelkiismeretlen hamisításokról pl. Körösy József, a neves magyar statisztikus, a múlt század végén joggal jegyezte meg: „Holmi fiatal politikusok a statisztikával mindent és bárminek ellenkezőjét is be tudják bizonyítani.”

Maga Lenin, aki fáradhatatlan volt a burzsoa statisztikusok leleplezésében, nem egyszer felhívta erre a veszélyre a figyelmet. „Egy és ugyanaz az anyag a csoportosítás különböző módszerei mellett merőben ellentétes következtetésekre vezet.”¹ Lenin a narodnyik statisztikusok hamisításait ostorozva, főként azok hamis átlagszámítási módszereit pellengérezte ki, de az átlagokkal, a csoportosításokkal fűzött hamisítások leleplezésén túlmenően Lenin általában a statisztikában elkövetett hamisításokat bélyegzi meg. Mikor a Központi Statisztikai Hivatalba befurakodott burzsoa statisztikusok kulák érdekekhez igazodó gabonamérleget állítottak össze — Sztálin elvtárs megjegyezte: „Úgy tudjuk, hogy a Központi Statisztikai Hivatalnak objektív, minden előítélettől ment adatokat kell szolgáltatni, mert ha a számadatokat valamilyen előre eltökélt nézethez próbáljuk igazítani — bűncselekményt követünk el.”²

¹ Lenin: Az agrárkérdésről, Szikra, Budapest, 1950. 260. old.

² Sztálin Művei, 7. kötet, Szikra, Budapest, 1951. 35. old.

Sztálin elvtárs a OK(b)P XIII. kongresszusán tartott beszámolójában külön felhívta arra a veszélyre a figyelmet, amit a hamis adatokat tartalmazó statisztikák és könyvelői beszámolók jelentenek. Mit sem ér a statisztikai adatoknak a legfelső szervek számára való hibátlan összesítése — mondotta Sztálin elvtárs — ha a statisztikai rendszer egyes láncszemei rosszak, mert „ha egy láncszemet elrontanak, az egész munka tönkremehet.”³ A statisztikai adatok hitelességének biztosítása nélkül — vonja le Sztálin elvtárs a következtetést — „építő munkánk egyetlen lépést sem tesz előre”.⁴

Tehát Sztálin elvtárs szerint a statisztikai adatok meghamisítása „bűncselekmény”, az adatok meghamisítása az egész beszámolási rendszert veszélyezteteti, enélkül pedig a szocialista építés egyetlen lépést sem tehet előre.

Ilyen magasra értékelték a szovjet állam vezetői a hiteles statisztikai adatokat, ilyen súlyos bűnnek minősítették az adatok meghamisítását.

II.

A Központi Statisztikai Hivatalnak a szocialista statisztika szervezetének kialakításáért folytatott eddigi harca lényegében a statisztikai adatok pontosságát és gyorsaságát, a vezető szervek hiteles tájékoztatására alkalmas statisztikai rendszer megteremtését volt hivatva biztosítani.

A Statisztikai Hivatal harcolt a statisztikai maximalizmus és az ezzel összefüggő kontárstatisztikák ellen, mert ez a bürokrácia általános veszélye mellett még azt a veszélyt is magában hordta, hogy a statisztika alapvető funkcióját, az ellenőrzést, a határozatok végrehajtásának szigorú és módszeres számonkérését a laza és rendszertelen kérdésekre adott szükségzerűen pontatlan feleletekkel megvalósítani nem tudja. A Statisztikai Hivatal harcolt az egységes statisztikai rendszer (központi kérdőívek, statisztikai fegyelem, azonos fogalmak) megteremtéséért, mert ez biztosíthatta, hogy a mutatószámok valóban a lényeges dolgokra vonatkozzanak, az eredményeket és hiányosságokat egyaránt kimutassák. Tehát azok a kérdések, amelyeket a Statisztikai Hivatal a Statisztikai Szemlében, a különböző szakstatisztikai értesítőben és a napi sajtóban felvetett a párhuzamos, engedély nélküli és kontárstatisztikákkal kapcsolatban, azok a rendeletek, amelyeket a Népgazdasági Tanács a statisztikai fegyelem megszilárdítása érdekében hozott, valójában ugyanazt a dolgot, a gyors és hiteles adatszolgáltatást kívánták biztosítani.

A Statisztikai Hivatal ezt a harcát a kezdeti szakaszban csak egy-egy részfeladatra korlátozta. Nem ismerte fel, hogy a statisztikai fegyelem, a párhuzamos, a szükségesnél terjedelmesebb adatgyűjtések felszámolása, az egyértelmű, tervvel egyező és mérésre alkalmas fogalmak meghatározása: összefüggő elemei a szocialista statisztika egységes beszámolási rendszerének, amely a hiteles, gyors adatszolgáltatást biztosítani képes. Ez a beszámolási rendszer természetesen a fentieknek kívül még egyéb intézkedéseket is feltételezett, mint az adatok egy részének párhuzamos feldolgozását, nemcsak az alapvető fogalmaknak, de az adatok összesítési és közlési (kiértékelési) módjának zárt rendszerét a Statisztikai Hivatalnak a rendszer helyes-

³ Sztálin Művei, 6. kötet, Szikra, Budapest, 1951, 138. old.

⁴ U. o.

sége és megtartása feletti ellenőrzését. Ezeket a kérdéseket a Hivatal csak a fejlődés későbbi szakaszában, alapvetően a szovjet gyakorlat tanításainak okulva vetette fel.

A statisztikai beszámolási rendszer e leszűkített értelmezésének, átfogó jellege meg nem értésének következménye volt, hogy a Hivatal a statisztika egységét kezdetben a teljes centralizálással kívánta biztosítani. Nemcsak a kérdőívek egységes meghatározásának, de a kérdőívek begyűjtésének és feldolgozásának kizárólagosságát is magának tartotta fenn. Nemcsak az alapvető mutatószámok központi elrendelését kívánta megvalósítani, de maga kívánta ezeket a minisztériumok számára kidolgozni. A centralizmus következtében az a furcsa helyzet következett, hogy a minisztérium vagy annak egyik főosztálya a hozzátartozó vállalat vagy az iparág eredményeiről a Statisztikai Hivatalon keresztül, annak összesítésében értesült. Ez menthetetlenül a statisztika, a vezetés e fontos fegyvere szerepének lebecsüléséhez, késedelmes statisztikákhoz és ezért késedelmes intézkedésekhez és végül a Hivatal olyan megterheléséhez vezetett, amely megakadályozta, hogy a Statisztikai Hivatal érdemi ellenőrzést gyakoroljon, a számok közgazdasági értékelését adja és olyan irányban fejlődjék, amely az egész népgazdaságnak a lenini értelemben vett módszeres vizsgálatát jelentené. A statisztika decentralizálásának szükségességét a Hivatal és a minisztériumok e hiányosságok nyomán felismerték és ennek megvalósításához hozzáálltak.

III.

A decentralizálás, melynek alapelveit, jelentőségét a Statisztikai Szemle nem egy cikke már vázolta, azt jelentette, hogy azokat a szerveket, amelyek egy-egy gazdasági ág jó vagy rossz munkájáért felelősek, felelőssé tették a jó vagy rossz munka eredményeit számokban kifejező statisztika begyűjtéséért, feldolgozásáért és elemzéséért. A Statisztikai Hivatal ugyan már a decentralizálással egyidőben utalt arra, hogy ez nem jelenti a rendszer egysége, a számok helyessége felett gyakorolt ellenőrző szerepének csökkentését, de ekkor még nem látta valódi arányaiban, hogy a decentralizált statisztikai rendszernél milyen reális az adatok szépítgetésének és torzításának, a beszámolási rendszer egysége megsértésének a veszélye. Ezért nem vetette fel azokat a konkrét intézkedéseket, amelyek a vezető szervek hiteles, minden torzítástól mentes tájékoztatását, a statisztikai rendszer fegyelmét és egységét biztosítják. A Hivatalt saját tapasztalatai tanították meg, hogy ilyen szervezeti intézkedések nélkül a szocialista statisztika helyes működése lehetetlen. Ezeknek az intézkedéseknek a konkrét formáira nézve a Szovjetunió statisztikai gyakorlata szolgált útmutatásul.

IV.

Mi a feltétele annak, hogy a statisztika decentralizált rendszere mellett szervezetileg is biztosítható legyen az adatok pontossága és megbízhatósága?

Erre a kérdésre a választ készen megfogalmazva és a gyakorlatban megvalósítva a Szovjetunió statisztikai rendszerének tapasztalatából merít-

hetjük. A Statisztikai Szemle októberi számában „A statisztika szervezete a Szovjetunióban” c. cikkben Pikler György erről a következőket írta: „A szovjet elvtársak, mint alapvető szempontokra úgyszólván naponta visszatértek, arra, hogy

1. a kérdőíveket, a statisztikai beszámolójelentéseket (és az ezek alapján készített összesítéseket) egységes, mindenkire nézve kötelezően előírt rendszerbe kell foglalni;

2. hogy a helyi befolyások elhárítására csak az önálló, független statisztikai szervezet alkalmas.” Ezeket az alapvető szempontokat kiegészítik:

3. az adatok párhuzamos (a minisztériumokon kívül, a független statisztikai szervezet által végzett) feldolgozása;

4. a független statisztikai szervezetnek az operatív szervek statisztikai munkája feletti folyamatos, állandó ellenőrzése.

A statisztika decentralizálása tehát csak egyike azoknak az intézkedéseknek, amelyek a szocialista statisztika helyes működéséhez szükségesek. A decentralizálással egyidőben ki kell dolgozni a statisztikai beszámolójelentések és mutatószámok egységes rendszerét: ez kötelezően előírja azoknak a kérdéseknek feltevését, és megválaszolását, amelyek a gazdasági tevékenység lényegére mutatnak. Bizonyos adatokat a minisztériumokkal párhuzamosan a Statisztikai Hivatalnak is be kell gyűjtenie és fel kell dolgoznia: ez a minisztériumi statisztikák megbízhatóságának rendszeres kontrollját és a legfelső vezetők hiteles tájékoztatását szolgálja. A Statisztikai Hivatalnak, min! az egységes statisztikai számvitel gazdájának független statisztikai hálózattal kell rendelkeznie, rendszeresen ellenőriznie kell a legalsó szervektől (üzem) a legfelsőig (minisztérium) a beszámolójelentések törvényes rendjének megtartását: enélkül nem lehet eredményes a módszeres küzdelem nemcsak a torzítások jelentkezése, de a torzítások gyökerei ellen, nemcsak a torzítások ténye, de ezeknek konkrét formái ellen.

A Szovjetunió statisztikai szervezete ilyen szervezeti felépítéssel (erről a Statisztikai Szemle idézett cikke részletesen beszámolt) biztosítja, hogy a statisztikai adatok meghamisításának, az egységes statisztikai rendszer és a statisztikai fegyelem megsértésének tényei felderíthetők és az abban vétkesek felelőssége megállapítható legyen. A Szovjetunióban — a sztálini tanításnak megfelelően — igen szigorúan járnak el azok ellen, akik az adatokat meghamisítják. Sz. Kunyin, a Szovjetunió Statisztikai Hivatala helyi statisztikai szervei ellenőrzési osztályának helyettes vezetője a Statisztikai Szemle ugyanebben a számában közölt cikkében elmondja, hogy a kujbisevi terület krotovszki gépállomásának vezetője azokat a dolgozókat, akik vétkesek voltak a gépalkatrészekre vonatkozó hamis beszámolók készítésében szigorúan megbüntette, az egyik tettetést a munkájától felmentette és a bíróságnak átadta. A mi gyakorlatunk is az adatok meghamisításának vagy liberális szépítgetésének számos esetét mutatja fel. Ezeknek elkövetését megkönnyítik azok a szervezeti hiányosságok, amelyek statisztikai rendszerünkben fennállnak, vagy még nem régen fennállottak.

A következőkben ezekkel kívánunk foglalkozni.

V.

Az előbbieket szerint a beszámolójelentések és mutatószámok kötelező egységes rendszere nemcsak a statisztikai kérdőívekre, de az adatok összesítésére és az eredmények közlésére is kiterjed. A statisztikai kérdőíveknél ez azt jelenti, hogy a kérdéseket úgy fogalmazzuk meg, hogy valóban a lényeges dolgokra és pontosan kapjuk meg a válaszokat, a statisztikai kiértékeléseknél pedig azt, hogy az így nyert adatok révén a megfelelő mutatószámok szerkesztésével a lényeges összefüggéseket a valóságnak megfelelően fejezzük ki.

A kontárstatisztikák egyik és nem is legkisebb veszélye az, hogy a hozzáértés nélkül megszerkesztett kérdések nem a dolgok velejére tapintanak, nem ölelik fel a lényeges összefüggéseket, hogy a kérdések lazasága lehetőséget ad megbízhatatlan laza válaszok adására. Például egyenesen a pontatlan és megbízhatatlan adatok megadására csábít az a hajdumegyői egészségügyi statisztika, amelyhez csatolt utasítás kimondja: „... amennyiben a tárgyra vonatkozó adatok nem állnának rendelkezésre, úgy kérem a fenti kérdőpontokra a választ *valamilyen módon* megállapítani és alaposan kidolgozva fenti határidőre pontosan beküldeni”.

De a kérdőívek és fogalmak egysége és pontos rendszerének kidolgozása egymagában még nem jelent biztosítékot, hogy ezekből a lényeges összefüggések ki is fognak derülni. Ehhez szükséges, hogy az összesítéseknél (feldolgozási táblák) és a kiértékeléseknél (az alapvető mutatószámokból alkotott kiértékelő táblák) szigorúan meghatározott, kötelező rendszer érvényesüljön. Ez semmiképpen nem jelenti a statisztika leszűkítését, a mutatószámok variálásának és kombinálásának korlátozását, ellenkezőleg azoknak irányt szabva biztosítja, hogy a lényeges kérdések és összefüggések e statisztikai kiértékelésekből ki ne maradjanak. Az eddigi gyakorlat már nem egy esetben igazolta, hogy mennyire szükséges a feldolgozások és kiértékelő jelentések formájának központi meghatározott rendszerre és hogy mennyire gyakori a statisztikai eszközöknek — hogy úgy mondjuk — egyoldalú rugalmassága a kedvező, tetszetős eredmények irányában.

A decentralizált statisztikai rendszer egyik fontos lépéseként ma már a minisztériumok rendszeres statisztikai jelentéseket készítenek. Ezek a jelentések általában a Statisztikai Hivatallal egyetértésben készülnek és legtöbbször a lényeges mutatókat ölelik fel. De előfordul, hogy jelentős összefüggések e jelentésekből kimaradnak, vagy elvesznek a felesleges mutatók rengetegében.

A Könnyűipari Minisztérium tájékoztatója, amely általában megbízható, a Statisztikai Hivatallal egyeztetett számokat tartalmaz, nem közli a legfontosabb termelékenységi mutatót: az egy munkásra eső termelési értéket, amelyet megterveztek és amelyet azért mérni és ellenőrizni szükséges. Ehelyett az egy munkás egy napra eső termelési értékét használja, amelyet nem terveztek meg és amely a termelékenység dinamikájának mérésére nem alkalmas, mert benne a folytonos és nem folytonos üzemek termelési adatai összekeverednek. Közli a tájékoztató idősorban az előző hónapok tervteljesítését, ami nyilvánvalóan nem érdekes, ugyanakkor nem közli sem a termelésre,

sem a termelékenységére vonatkozó dinamikus viszonyszámokat, csupán az abszolút értékeket, ami a fejlődés figyelemmel kísérését megnehezíti.

Felületes, kelően át nem gondolt adatokat tartalmaz a Belkereskedelmi Minisztérium tájékoztatója. Decemberre vonatkozó számában közli többek között az elosztó nagykereskedelem 1951. IV. negyedévi tervét és teljesítését. A teljesítésnél az októberi és novemberi adatokat hozzáadja a decemberi forgalomhoz, holott a decemberi forgalmi adatok már az árrendezés hatását is tükrözik és ezért korábbi hónapok adataival — átszámítás nélkül — nem hasonlíthatók össze és azokhoz nem adhatók hozzá. Még kevésbé viszonyíthatók az így kapott teljesítési adatok az eredeti tervhez, amely még nem vette (nem is vehette) figyelembe a decemberi árrendezés hatását. Durvább lesz a hiba, amikor csak a decemberi teljesítést viszonyítja a negyedévi tervhez. Az így nyert magas tervteljesítési százalék (amely egyes esetekben az egész negyedévi terv 70—80%-a), megengedhetetlen felületesség eredménye.

VI.

A Szovjetunióban a statisztikai apparátuson keresztül bizonyos adatokat párhuzamosan is begyűjtenek és feldolgoznak. Ez a párhuzamos munka legfontosabb vonatkozásaiban az egész statisztikai rendszer helyességének kontrolljául szolgál. Ugyanakkor, mivel a legfelső szervek tájékoztatása a párhuzamos jelentések alapján a minisztériumi statisztikai beszámolójelentéstől független, a minisztériumokat arra indítja, hogy törekedjenek — mert a statisztika csupán saját tájékoztatásukra készül — a minél nagyobb pontosságra és megbízhatóságra.

A párhuzamosság fenntartása a mi tapasztalataink alapján is helyesnek mutatkozik. Nem egy tapasztalat számol be arról, hogy egyes minisztériumi főosztályok, virágnyelven szólva, igen megértőek saját hibáikkal szemben, hajlandók a vállalatok előnyösen értelmezett számait elfogadni. Amennyiben a Statisztikai Hivatal csak összesítve kapná kézhez a jelentéseket és nem volna módja az alapvető mutatószámok ellenőrzésére, a hiba rejtve maradna.

A minisztériumi főosztályok egyes esetekben önkényesen, a kiadott rendelkezésekkel ellentétesen értelmezik a terv- és statisztikai fogalmak használatát s ennek következtében nem lehetséges csupán főosztályok által összesített eredményekre támaszkodni. A Központi Statisztikai Hivatal revizorai a Kistarcsai Fésűsfonógyárban megállapították például, hogy a fennálló utasításokkal ellentétben a vállalat a különleges szakképzettséggel nem rendelkező MEO-sokat a műszakiak állománycsoportjába vette számba. A revizorok utasítást adtak a vállalatnak, hogy ezeket a munkások állománycsoportjába sorolja. A gyár panasszal fordult a minisztérium gyapjúipari főosztályához, amely jóváhagyta a vállalat törvénytelen beszámolási rendszerét azzal az indokolással, hogy a MEO-sok létszámát és beralapját a műszakiak között tervezték meg. A főosztály eljárása ebben az esetben helytelen volt, mert egy helytelen gyakorlathoz való ragaszkodást semmiképpen sem indokol, hogy a kiadott utasítás volt helytelen. A MEO-soknak a műszakiak közé való sorolása kedvezőbbé tette a vállalat számára a termelékenységi mutatót és mind a létszámmal, mind a beralapjal való gazdálkodásnál előnyösebb helyzethez juttatta. Világos, hogy az adatok helyességének a Statisztikai Hivatal apparátusa részéről való ellenőrzése nélkül a fentiek-

hez hasonló hibás és törvényellenes jelentések kiküszöbölése lehetetlen volna. Az adatok párhuzamos feldolgozását indokolttá teszi továbbá, hogy a vezető szerveknél nem minden esetben fogadják megfelelő kritikával az alsóbb szervek szépitgető, vagy önkényes értelmezésű adatszolgáltatását. Sőt gyakran szűk szakmai érdekekből védelmükbe veszik a vállalatok helytelen adatait. A Budapesti Tejipari Egyesülés például megtervezte és termelési értéként számbavette azt a vaimennyiséget, amelyet a vidéki tejipari egyesülésektől exporttovábbítás céljából átvett és amelyen semmiféle ipari tevékenységet nem végzett. Az Élelmezési Minisztérium Tejipari főosztálya annak ellenére, hogy itt nyilvánvalóan kereskedelmi és nem ipari tevékenységről volt szó, amellet kardoskodott, hogy ezt a mennyiséget termelési értéként számolja el a statisztika.

A statisztikai jelentésekkel az egyes gazdasági szervek lényegében saját munkájuk jó vagy rossz oldaláról, eredményeiről, illetve hibáiról adnak számot. A felsőbb szervek amikor ezeket a — vállalataikra vonatkozó — adatokat összesítik, a felelősségük alá tartozó szervek hiányos vagy eredményes működéséről, tehát saját vezetésük minőségéről számolnak be. Amennyiben ezeknek a jelentéseknek párhuzamos feldolgozása nem gondoskodik rendszeresen az adatok hitelességének ellenőrzéséről, a torzítások sem az alsóbb, sem a felsőbb szinten nem deríthetők fel. A vetésterületi összeírásoknál például Pest megye budai járásának községei a járási mezőgazdasági osztálynak 10.561 hold búzavetés területet jelentettek. (Ennél a jelentésnél a községek a számszerűen összeírt eredményeket az összeírásból kimaradt gazdaságok címén beclésszerűen már felemelték. A kiegészítés mérve elfogadható, helyes volt.) A járás 10.561 hold helyett már 11.114 holdat jelentett tovább a megyének, ami 97.7%-os tervteljesítést eredményezett. A megye nem elégedett meg ezzel és a minisztérium felé 97.7% helyett 105.4%-ot jelentett, ilymódon harmadszor adván hozzá az összeíráshoz a „vélelmezett” területeket. A kiigazítás minden esetben törvényszerűen felfelé, a magasabb tervteljesítés irányában érvényesült.

Egyes vezető szervek statisztikája azt mutatja, hogy a szűk hivatali érdekeket az állami érdekek fölé helyezik. Ismeretes például, hogy az anyagokkal való megfelelő gazdálkodás előfeltétele az anyagkészletek és tartalékok pontos nyilvántartása. Népi demokráciánk szigorú nyilvántartást vezet a legfontosabb anyagokról és a készletek teljes felderítése érdekében, a Szovjetunió gyakorlatából tanulva — mint az év elején történt — általános összeírást hajt végre. A pontos anyagnyilvántartásra szigorú előírások vannak. Ennek ellenére előfordult az az eset, hogy a Szénenergia Gazdálkodási Iroda IV. negyedévi szénmérlege a valóságban rendelkezésre álló készletnek csupán egyharmadát mutatta ki. A Szénenergia Gazdálkodási Iroda figyelmen kívül hagyta azt a hatalmas szénmennyiséget, amelyet a cukoripar az egész gyártási kampányra felhalmozott. Ugyanakkor a mérleg elosztási részében teljes egészében felvette a cukoripar szükségletét. Nem vette figyelembe a mérleg nyitókészletében a más fogyasztóknál meglévő szénkészletet sem. Nem tekintette továbbá szénkészletnek a pécsi Meszart-bányában lévő iszapszenet, amelyet, mivel a IV. negyedév folyamán felhasználhatóvá válik, feltétlenül szerepeltetni kellett volna a mérlegben. Kihagyta a Gazdasági Iroda jelentéséből a szénbányáknál tároló termelői készletet is.

Az anyagkészletek ez, enyhén szólva, pontatlan számbavételét a termelőktől közvetlen befutó adatszolgáltatás nélkül a Hivatal nem lett volna képes felderíteni.

Az adatok torzítása, liberális szépítgetése igen sok esetben érvényesül a tervvel való összehasonlításnál. A tervteljesítés százaléka egyike a leg-egyszerűbb, de a legfontosabb statisztikai mutatóknak. Azonban a gyakorlat azt mutatja, hogy ennek az egyszerű mutatóknak megszerkesztésénél — ahol a számlálóban a tényszám: a hónapban vagy negyedévben elért termelési érték, a nevezőben a tervszám: a hónapra vagy negyedévre előírt termelési feladat szerepel — a tervteljesítésben érdekelt szervek igen gazdag ötletességet mutatnak, hogy a számlálóban szereplő szám minél nagyobb, a nevezőben szereplő minél kisebb, tehát a tervteljesítés százaléka magas legyen. Az ilyen törekvések tükrözik vissza a terveknek határidő utáni módosításai általában a tervfeladatok csökkentésének, lazításának irányában.

Mint ismeretes, a feszített tervezés és a tervfegyelem megszilárdítása érdekében a Népgazdasági Tanács 118/6/1951. sz. határozata kimondotta, hogy a negyedéves terveken módosítást általában csak a negyedév első hónapjának végéig szabad végrehajtani. A negyedéves terveken később kivételesen mégis szükségessé váló módosítást csak a tervmódosításra jogosult szerv felettségének engedélyével szabad elrendelni. A havi operatív terveken nem szabad változtatni. Mégis igen gyakori az az eset, hogy egyes szervek a havi iparági terveket határidő után módosítják. Így pl. a Könnyűipari Minisztérium Pamutipari főosztálya a szeptember havi tervét október 2-án, az októberi tervét november 2-án kívánta módosítani. A Könnyűipari Minisztérium január 21-én még nem készítette el az egyes cikkekre vonatkozó januári tervét. Világos, hogy az ilyen úgynevezett tervszámoknak, amelyek a feladat elvégzése után születnek, semmi közük sincs a szocialista tervezéshez, ezek nem a sztálini elveknek megfelelő, mozgósító jellegű tervutasítások, mert hiszen akkor tűzik ki őket, amikor a feladatot már jól-rosszul elvégezték. Ilyen nem terv-, de tényszámok alapján mérni a teljesítést a szocialista statisztikához méltatlan cselekedet, a terv komolyságát veszélyezteti. A Statisztikai Hivatalnak és a minisztériumoknak ilyen esetben kötelességük a törvényellenesen módosított terveket visszautasítani.

Azonban még gyakran megtörténik, hogy a főosztályok, még gyakrabban, hogy a vállalatok nem az eredeti, de az általuk módosítani kívánt és még el nem fogadott terv után mérik a teljesítést. Ilyen esetekben két terv fut, a törvényesen jóváhagyott terv és a vállalat külön terve: ha a Hivatal nem rendelkezne párhuzamos adatokkal, akkor az ilyen torzításokat, a vállalat számára legmegfelelőbb tervvariáció önkényes alkalmazását nem tudná felderíteni.

A havi tervek hasonló módosítása decemberben is előfordult. A szerelőipar IV. negyedéves beralaptervét december 28-án több mint egy millió forinttal felemelte. A Könnyűipari Minisztérium ugyancsak december 28-án értesítette a Hivatalt, hogy 12 iparágban módosítani kívánja a havi operatív tervét. Ez a módosítás több iparágban a negyedéves terv lazítását jelentette volna. Ilyen utólagos tervmódosításokat a Hivatal a fennálló törvények értelmében nem vehetett figyelembe. Az ilyen tervszámok, amelyeket a tényszámok megközelítő ismerete alapján állítottak össze, elvesztik minden reális tartalmukat. Kétségtelen, hogy előfordulhatnak olyan váratlan körül-

mények, amelyek a terv eredeti célkitűzéseit megmásíthatják, de a kivételtől szabályt csinálni: a terv mozgósító jellegéről való lemondást, a tervnek mint kötelező érvényű utasításnak megtagadását jelenti.

Nemcsak a terv, de a tényt számok terén is jelentkezőnek a torzítások. A béralapellenőrzés bevezetése alkalmával, például a vállalatok egész sora jelentkezett azzal az igénnyel, hogy a teljes termelési érték számbavételénél a befejezetlen termelés állománykülönbségét is vegyék figyelembe. A tapasztalat szerint azonban ezeknél a vállalatoknál az állományváltozás egészen jelentéktelen volt és a termelési értékbe való iktatása ösztönzőleg hatott volna a forgóeszközök befagyasztására, a készárutermeles csökkentésére, nem is szólva arról, hogy a befejezetlen termésnek becslésén alapuló mérése következtében, megengedhetetlen pontatlanságot vitt volna a termelési érték megállapításába.

Gyakori az az eset, hogy a termelési érték mesterséges felduzzasztásával például minőségileg nem kifogástalan, vagy nem teljesen elkészült termékeknek az árutermeles értékébe való beszámításával érnek el egyes vállalatok kedvező tervteljesítést. Ilyen esetekben a kormány bűnös becsapásról van szó és a minisztériumoknak a legszigorúbban kell eljárni.

A párhuzamos feldolgozás, a Statisztikai Hivatal szerveinek helyszíni ellenőrzése hozzásegíti a minisztériumokat, hogy ezeket az eseteket felderítsék.

VII.

A gyakorlat azt mutatja, hogy a beszámolási rendszer helyességének, az adatok megbízhatóságának biztosításában igen nagy a jelentősége a Statisztikai Hivatal szervei által végrehajtott helyszíni ellenőrzéseknek. A Hivatal Iparstatisztikai főosztályának revizorai a minisztérium megbízottjával együtt a Granit Csiszolókoronggyárban december hó folyamán ellenőrzést hajtottak végre. A vizsgálat az adatok módszeres meghamisításának egész sor felháborító tényét derítette fel. Pl. beigazolódott, hogy a gyár edényrészlegénél a tárgyható követő hónap első napjának termelését beleszámítják az előző havi termelésbe. A statisztikai osztály azokat a darabokat, amelyeket a tárgyható utolsó napjának éjfélig a kemencéből kivettek, szintén hozzászámítja a havi termeléshez, bár azokon még két munkaműveletet kell elvégezni. A vállalat például október hónapban készárúként jelentett 18 tonnányi korongot, amit a MEO mint a gyártási előírásnak nem megfelelőt írásban kifogásolt. A vállalat műszaki vezetősége ennek ellenére utasítást adott ezeknek készárúként való számbavételére.

Mint ismeretes, a Népgazdasági Tanács a múlt évben határozatot hozott, hogy a vállalati termelés tervteljesítésének legjelentősebb mutatószáma az árutermeles terv teljesítése legyen. E rendelkezés ösztönzőleg hatott a vállalatok munkájára, csökkenteni volt hivatva a befejezetlen és félkészárú állományát, felszabadítani a vállalat forgóeszközei egy részét. Azonban egyes vállalatok úgy vélték eleget tenni az N. T. határozatának, hogy a valóságban nem megfelelő adatokat közöltek az árutermeles terv teljesítéséről és így sok esetben jogtalan prémiumhoz jutottak. Az Állami Ellenőrzési Központ vizsgálata kiderítette, hogy a Fémáru- és Szerszámgyár például augusztus—november hónapokban 68 esztergapaddal többet jelentett készárúként, mint amennyi a valóságban elkészült. A gyárban tartott vizsgálat

megállapította a készáruként jelentett gépek befejezéséhez egyenként még 190—220 munkaóra volt szükséges. A Budapesti Szerszámgépgyárban tartott ellenőrzés megállapította, hogy azokon a gépeken, amelyeket készáruként számoltak el, még hetekkel később is jelentős szerelési és javítási munkákat végeztek. Az Esztergomi Szerszámgépgyárban mintegy 400.000 forint értékben számoltak el novemberben olyan árutermelési értéket, amely a hó folyamán nem készült el. A hamis jelentések révén a vállalat több dolgozója jogtalan prémiumhoz jutott.

A statisztikai adatok ilyen vagy ehhez hasonló torzítását a Statisztikai Hivatal csak az esetben tudja felderíteni, ha a vállalatoknál rendszeres ellenőrző tevékenységet végez és ha figyelembeveszi a minisztériumok, az Állami Ellenőrző Központ vizsgálatainak eredményeit. Ennek az ellenőrzésnek — félreértés ne essék — nem a vállalat jó vagy rossz munkájára, nem az egyes hiányosságok konkrét okainak kiderítésére és azok orvoslási módjára kell kiterjednie, hanem az adatok hitelességére, a statisztikai fogalmak és utasítások betartására. Mert amennyiben ezek az adatok hitelesek és a vállalat a statisztikai fegyelmet és rendszert nem sérti meg, a rossz gazdálkodásnak nemcsak a tényeit, de okait is visszatükrözik a jelentések. (Ugyanígy természetesen a vállalat működésének kedvező eredményeit is.) Eppen ebben van a statisztikának, mint az ellenőrzés folyamatos, átfogó és összefüggő eszközének előnye, ezért kell e műszer pontossága és gyorsasága felett őrködni, minden torzítást szigorúan megtorolni.

VIII.

Végül még néhány szót a statisztika mellett a statisztikusokról. A legpontosabban és legátfogóbban, a legtudományosabb módszerekkel és a legjobb szervezethez tartozó statisztikai rendszer is csak az esetben éri el célját, ha a vállalatoknál, a minisztériumokban, a Központi Statisztikai Hivatalban dolgozó statisztikusok személyes felelősséget éreznek a hiteles adatok szolgáltatásáért, ha meglesz bennük „a szakmai becsületnek az a minimuma”, amelyről Sztálin elvtárs beszélt, és ha állandó harcot folytatnak az adatok meghamisítására, szépitgetésére irányuló irányzatok és befolyások ellen. Ehhez azonban — különösen a vállalatoknál — az is szükséges, hogy emelkedjék a statisztikusok megbecsülése. A statisztikus tekintélyét elsősorban saját jó munkája, az adatok hitelességét biztosító pártos szenvedélye emeli. Emellett azonban elengedhetetlen, hogy munkájuk növekvő színvonalával párhuzamosan a vállalat erkölcsileg és anyagilag is kifejezésre juttassa elismerését. Egyelőre a legtöbb vállalatnál még az a helyzet, hogy a statisztikus közel sem élvezzi azt a megbecsülést, mint például a tervosztály, vagy a könyvelőség dolgozói. Ennek következménye, hogy a statisztikusok fluktuálása igen nagy. Pl. az iparstatisztikai oklevelet legkiválóbb minősítéssel elnyert száz iparstatisztikus közül negyven már nincs statisztikai munkakörben: a terv- vagy a pénzügyi osztályon dolgozik. A statisztikusok iránti figyelmetlenség, nemtörődomség lényegében a statisztika lebecsülését tükrözi. A minisztériumoknak, amelyek most felelősek a vállalatok statisztikai munkájáért, biztosítani kell, hogy a statisztikus helyzete a vállalaton belül megszilárduljon, meglegyen a tekintélye és lehetősége, hogy a helyi érdekektől mentesen kimutassa a vállalati munka jó vagy rossz ered-

ményeit. A gyakorlat — a beszámolójelentések emelkedő színvonala, a különböző statisztikai pályázatokra a vállalati statisztikusoktól beérkezett nagyszámú értékes pályamű — azt igazolja, hogy a vállalati statisztikusok zöme elsajátította a szocialista statisztika elveit, komoly képzettséggel rendelkezik, odaadóan végzi munkáját. A feladat jelenleg az, hogy a minisztériumok statisztikai osztályai mint legközelebbi munkatársaikra támaszkodjanak az üzemi statisztikusokra, adják meg számukra a szükséges támogatást.

*

Az előzőkben felvetett kérdések szervezeti megoldását a decentralizálás, a független hálózat megteremtése, az adatok egyrésznének párhuzamos feldolgozása, a statisztika helyessége és meghatározott rendszere feletti ellenőrző tevékenység és mindezeket az intézkedéseket egységbefoglaló beszámolási rendszer kiépítése fogja adni. Ez a statisztikai rendszer új fejlődési szakaszát jelenti. A Párt és a kormány fontos feladatokkal a termelés, a termelékenység, a munkaerő, az önköltség számbavételével bízta meg a statisztikusokat. Ezt a bizalmat a statisztikusok munkájuk minőségének emelésével, az adatok megbízhatóságának és gyorsaságának fokozásával érdemmelhetik ki.

A „SZOCIALISTA STATISZTIKA KÖNYVTÁRA“

című kiadványsorozatban

megjelent

A VÁLLALATON BELÜLI STATISZTIKA RENDJE FONODÁKBAN ÉS SZÖVŐDÉKBEN

Tárgyalja a tervezés általános szempontjait, a pamutfonodák és pamutszövődékek termelési és technológiai folyamatának főbb ismertetését, az ajánlott bizonylatok leírását, célját, tartalmát és összefüggését más bizonylatokkal, valamint a bizonylatok mintáit számszerű adatokkal kidolgozva és a bizonylatok útjának sematikus ábrázolását.

Ara: 13.— Ft.

KAPHATÓ

az **Állami Könyvterjesztő Vállalat** könyvesboltjaiban